

Szalom Zagłębie. Dom zgromadzenia w ogniu

Zapraszamy do lektury pierwszego tekstu Michała Nowakowskiego z cyklu „Szalom Zagłębie. Śladami Żydów Zagłębia Dąbrowskiego”. Artykuł jest poświęcony spaleniu będzińskiej synagogi przez Niemców w nocy z 8 na 9 września 1939 r., a jego autor to nasz korespondent z Będzina, wolontariusz Muzeum Getta Warszawskiego i tłumacz, pasjonat historii i kultury żydowskiej.

Historia będzińskiej synagogi rozpoczyna się **w 1856 roku**, kiedy to powstaje drewniana bóżnica. W związku z jej bardzo złym stanem, **w 1881 roku** wybudowano na jej miejscu okazałą synagogę z dwuwieżową fasadą. Położona nieopodal Czarnej Przemszy, u stóp Góry Zamkowej, zachwycała swoim rozmiarem, misternymi detalami architektonicznymi, godną podziwu bimą i okazałymi kutymi drzwiami. Przyglądając się starym fotografiom odnosi się wrażenie, że bóżnica niczym nie ustępowała górującemu nad miastem średniowiecznemu zamkowi i położonemu nieco dalej z tyłu wieloletniemu kościołowi pod wezwaniem Świętej Trójcy. Aby przywrócić synagodze jej splendor, w 1921 roku wykonano prace renowatorskie, natomiast w latach 1925–1926 odświeżono znajdujące się w jej wnętrzu polichromie.

Przez dziesięciolecia będzińska synagoga służyła miejscowej żydowskiej ludności, która w tym zagłębiowskim mieście była bardzo liczna i liczyła aż 80 procent w roku 1900 i nadal imponujących 60 procent w 1939 roku, tuż przed wybuchem II wojny światowej, mającej przynieść Żydom Będzina i Polski okrutną Zagładę.

Najtragiczniejszy epizod w historii będzińskich Żydów nastąpił wraz z agresją hitlerowskich Niemiec na Polskę we wrześniu 1939 roku. Niemiecki blitzkrieg sprawił, iż Zagłębie Dąbrowskie dostało się w ręce III Rzeszy już w pierwszych dniach wojny. Zaledwie kilka dni po zajęciu Będzina przez Niemców nastąpiły mordy dokonywane na miejscowych Żydach. Kulminacyjnym

wydarzeniem tamtych dni było **podpalenie synagogi w nocy z 8 na 9 września**. W tym czasie wewnątrz świątyni modliło się około stu Żydów. Niemcy otoczyli budynek i nie wypuszczali modlących się ludzi ze środka, zabijając natychmiast każdego, komu udało się wydostać na zewnątrz. Tylko dzięki pomocy udzielonej grupie kilkunastu Żydów przez księdza **Mieczysława Zawadzkiego** (1894-1975), który otworzył bramę kościoła Świętej Trójcy i wyprowadził ich na Górę Zamkową, udało się komukolwiek wydostać z piekła zgotowanego Żydom przez nazistów. Za swój bohaterski czyn został uhonorowany pośmiertnie medalem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata. Operacją wymierzoną przeciwko żydowskiej ludności Będzina dowodził **Udo Gustav Wilhelm Egon von Woyrsch** – niemiecki generał, Dowódca SS i Policji na Górnym Śląsku, który wcześniej „zasłynął” w Niemczech z udziału w Nocy długich noży. Dowodził on Einsatzgruppe zur besonderen Verwendung (pol. Grupa operacyjna specjalnego przeznaczenia). To ona była odpowiedzialna za pacyfikację polskiej części Górnego Śląska oraz pogromy ludności żydowskiej.

Wraz z synagogą spłonęła żydowska dzielnica położona u podnóża Góry Zamkowej. Żydów uciekających przed niszczycielskim ogniem ze swoich domów przy ulicach: Plebańskiej, Kościelnej i Kołtąja, hitlerowcy mordowali. Z tej okolicy zdołała się uchować jedynie mykwa, położona nad Czarną Przemszą, którą niestety rozebrano wkrótce po wojnie. Natomiast z samej synagogi zachował się zwój Tory z XIX w., prawdopodobnie wyniesiony z płonącej świątyni, a następnie ukryty w jednej z kamienic. Obecnie zwój mieści się w synagodze Mizrahi w Będzinie. Żydzi, którzy zginęli w wyniku podpalenia będzińskiej synagogi, zostali pochowani na cmentarzu w Czeladzi przy ulicy Będzińskiej.

Dziś nieopodal miejsca, gdzie znajdowała się kiedyś okazała synagoga, stoi granitowy obelisk w kształcie filakterii – pudełeczek z ustępami Tory przywiązywanych przez Żydów do czoła i ramienia podczas modlitwy. Na pomniku widnieją napisy w języku hebrajskim i polskim: „Pamięci Żydów – obywateli miasta Będzina i okolic zamordowanych przez hitlerowców w okresie II wojny światowej. Towarzystwo Przyjaciół Będzina pomnik ten ufundowało na miejscu synagogi spalonej przez okupantów w nocy z 8 na 9 września 1939 r. Niech będzie on symbolem pamięci o tych tragicznych latach bezprawia, okrucieństwa i przemocy. Niech stanie się też

symbolem odrodzenia i pojednania narodów wolnych, żyjących w pokoju i braterstwie”.

Źródła: Wirtualny Sztetl, Dziennik Zachodni, Będzin-Nasze Miasto.pl, Wikipedia.

opr. Anna Kilian

Zdjęcia: Synagoga w Będzinie (fot. Wikipedia); obelisk w miejscu synagogi (fot. Michał Nowakowski)

Michał Nowakowski – mgr filologii angielskiej, absolwent Uniwersytetu Śląskiego w Sosnowcu, od 1997 roku tłumacz przysięgły języka angielskiego. Pasjonat historii starożytnej i nowożytnej, a zwłaszcza historii Polski, historii Żydów w Polsce, II wojny światowej, historii USA, w szczególności kultury Indian i wojen indiańskich, językoznawstwa i genealogii. Autor wydanej w 2016 roku książki pod tytułem „Oczy kuguara i inne opowiadania z krainy Indian”.

Autor: Michał Nowakowski

Data publikacji: 2019-09-09

Data wydruku: 2023-05-31 13:04

Źródło: <https://1943.pl/arttykul/szalom-zaglembie-dom-zgromadzenia-w-ogniu/>